

Ks. Alojzy Rotta

INICJATYWY DUSZPASTERSKIE BISKUPA GDAŃSKIEGO LECHA KACZMARKA

Dnia 1 grudnia 1971 r. papież Paweł VI zamianował dotychczasowego biskupa pomocniczego w Gdańsku, a tytularnego Alii, czwartym biskupem ordynariuszem diecezji gdańskiej. Papieska bulla nominacyjna powołuje się na spełniany dotychczas urząd biskupa pomocniczego u boku zmarłego ordynariusza gdańskiego Edmunda Nowickiego, jako zapowiedź „jeszcze większych czynów związanych z Twoim urzędem biskupim”¹.

Biskup — duszpasterz

Po otrzymaniu wiadomości o nominacji papieskiej na biskupa gdańskiego pismem Prymasa Polski z dnia 2 grudnia 1971 r.², nowy ordynariusz biskup Lech Kaczmarek skierował list pasterski do diecezjan³

¹ *Miesięcznik Diecezjalny Gdański* (dalej: MDG) 1972, 30. Szkic niniejszy ograniczy się do duszpasterskiej działalności biskupa Lecha Kaczmarka w latach 1971—1984. Działalność Księdza Lecha Kaczmarka jako katechety, wykładowcy i referenta Wydziału Nauki Chrześcijańskiej przy Kurii Metropolitalnej w Poznaniu wymaga kwerendy i osobnego opracowania. Podobnie przedstawia się udział w pracach różnych Komisji Episkopatu Polski i Kongregacjach watykańskich, których członkiem lub przewodniczącym był biskup Lech Kaczmarek: jak Krajowy Duszpasterz Pisarzy Katolickich (AKB — *Akta ogólne: Bp L. Kaczmarek, t. II, sygn. XIII/10*), przewodniczący Komisji Episkopatu do spraw Seminariorów Duchownych (AKB — V A 2 t. II, 1967), członek Kongregacji Pro Institutione Catholica, a następnie konsultor (AKB — *Teczka: S. Congregazio t. I*), członek Rady Głównej Episkopatu Polski (MDG 1977, 109), przewodniczący Komisji Episkopatu „*Iustitia et Pax*” i członek tejże Komisji Papieskiej (AKB — *pismo Prymasa Polski, 6. XII. 1976 — N. 2662*) 76/P, członek a następnie zastępca przewodniczącego Komisji Episkopatu do Spraw Świeckich (AKB — *pismo Sekr. Episkopatu — 15. 01. 1975*), Krajowy Duszpasterz Ludzi Morza (MDG 1984, 153) oraz czynny uczestnik II i III sesji Soboru Watykańskiego II.

² MDG 1972, 5.

³ MDG 1972, 7 nn.

odczytany we wszystkich kościołach diecezji w niedzielę 5 grudnia 1971 roku.

List ten zawierał program przyszłej pracy, wyodrębniając pewne zagadnienia jako przedmiot szczególnej troski w działalności biskupiej. Wymienione w tym liście zagadnienia można dla przejrzystości — uszeregować w pewnym porządku:

- a) — troska o rodzinę chrześcijańską, jej trwałość i siłę moralną przy szczególnym uwzględnieniu religijnego wychowania i wykształcenia dzieci i młodzieży; otoczenie opieką chorych i osoby samotne;
- b) — stworzenie możliwości pogłębienia wiedzy religijnej dla inteligencji katolickiej;
- c) — zwołanie synodu diecezjalnego jako realizacja zamierzeń poprzednika biskupa Edmunda Nowickiego oraz wprowadzenie odnowy soborowej;
- d) — budowa kościołów i tworzenie parafii;
- e) — szczególna troska o Seminarium Duchowne;
- f) — troska o formację kapłańską młodego duchowieństwa.

Dnia 19 grudnia 1971 r. odbył się uroczysty ingres nowego ordynariusza do katedry oliwskiej. W kazaniu wygłoszonym podczas tej uroczystości biskup Lech Kaczmarek tak scharakteryzował zadania biskupa: *„Zadanie biskupa polega na tym, żeby być pasterzem, żeby być nauczycielem, żeby być kapłanem. Dlatego będę bierzmował, dlatego będę święcił kapłanów, dlatego będę udzielał sakramentów św., bo biskup ma być kapłanem. Dlatego będę głosił kazania, bo biskup ma być nauczycielem. Dlatego będę was upominał w pasterskich listach, prosił o modlitwę, o wytrwanie w dobrym, bo biskup ma być pasterzem“*⁴.

a) Rodzina chrześcijańska

Już nazajutrz po uroczystym ingresie do katedry 20 grudnia 1971 r. odbyło się pod przewodnictwem biskupa Lecha Kaczmarka posiedzenie Diecezjalnej Komisji Duszpasterstwa Rodzin podczas którego postanowiono dokooptować większą ilość osób świeckich, ludzi zainteresowanych i zaznajomionych z problematyką życia rodzinnego⁵.

Problemy rodziny chrześcijańskiej były dla biskupa gdańskiego rzeczywiście wyrazem szczególnej troski. To w trosce o zachowanie religijnego charakteru i atmosfery uroczystości pierwszokomunijnych wobec wkradających się pewnych nadużyć — kosztowne obdarowywa-

⁴ MDG 1972, 12.

⁵ MDG 1972, 28.

nie dziecka oraz napoje alkoholowe podczas przyjęcia w domu — kierował do rodziców przed I-szą Komunią św. dzieci specjalne orędzia⁶. W następnym roku została wydana, przeredagowana i uzupełniona przez biskupa Lecha Kaczmarka, „Instrukcja w sprawie przygotowania dzieci do uroczystej I-szej Komunii św.” z uwzględnieniem zasady wychowania eucharystycznego według zaleceń II soboru Watykańskiego⁷. W ślad za nią ukazała się również „Instrukcja w sprawie przygotowania do Sakramentu Bierzmowania”⁸.

Biskup Lech Kaczmarek, jako długoletni katecheta, zdawał sobie doskonale sprawę z ogromnego znaczenia jakie w życiu człowieka, zwłaszcza dziecka czy młodzieży, posiada osobisty kontakt poprzez różnego rodzaju spotkania. W celu pogłębienia i utrwalenia przeżyć religijnych spotykał się biskup ordynariusz co roku, wkrótce po uroczystościach parafialnych, w kilku centralnie położonych kościołach, z dziećmi I-szo komunijnymi. To dążenie do spotkań przerodziło się niebawem w systematycznie urządzone nabożeństwa dla różnych grup osób związanych z rodziną. Tak powstało nabożeństwo dla babć, dziadków i wnucząt w dzień św. Anny. Tak zrodziło się ogólnodiecezjalne nabożeństwo w bazylice mariackiej dla uczniów klas VIII na zakończenie nauki w szkole podstawowej i po otrzymaniu sakramentu bierzmowania. Spotkanie — nabożeństwo w którym uczestniczyło kilka tysięcy młodzieży i które było dla nich zawsze wielkim przeżyciem.

Spotkania te zataczały coraz szersze kręgi i obejmowały coraz więcej różnych grup. Były spotkania z maturzystami na zakończenie rekolekcji urządzanych podczas ferii zimowych, z młodzieżą akademicką w ośrodku centralnym i ośrodkach parafialnych duszpasterstwa akademickiego z okazji inauguracji roku akademickiego, oplatka czy rekolekcji akademickich. Spotkania podczas których młodzież przedstawiała swoje problemy, a biskup ordynariusz zapoznał ich z życiem i problemami zarówno Kościoła lokalnego jak i powszechnego.

Do omawiania zagadnień wychowawczych i uczulenia na nie starszego pokolenia służyły spotkania ze świadkami bierzmowania, nauczycielami i wychowawcami, z rodzinami ludzi morza, grupami parafialnego duszpasterstwa inteligencji, grupą „Rodziny Rodzin”, czy Poradnictwa Rodzinnego.

Wyrazem troski o religijne wychowanie i wykształcenie dzieci i młodzieży były tzw. „spotkania katechetyczne” dla księży i świeckich katechetów, podczas których sam ordynariusz względnie odpowiedni pre-

⁶ MDG 1972, 154, 1977, 127.

⁷ MDG 1973, 36 nn.

⁸ MDG 1973, 287 nn.

legenci przedstawiali zagadnienia wychowawcze i związane z nauczaniem religii.

Z tej samej troski wypłynął również inspirowany przez biskupa Lecha Kaczmarka „*Katechizm rodzinny*” tj. krótkie, zwięzłe przedstawienie głównych prawd wiary, obowiązków religijnych i etycznych, zadań wychowawczych i apostoelskich, odczytywane w niedziele z ambon⁹.

Zadziwiająca była u biskupa Lecha Kaczmarka dążność dotarcia do różnych grup ludzi i w tym bezpośrednim spotkaniu przekonania ich o możliwości oraz potrzebie apostoelskiego działania i służby ludziom. Taki charakter miały spotkania z pracownikami handlu, służbą lecznictwa, przewodnikami PTTK itp.

Dalsze możliwości dotarcia do ludzi dostrzegł biskup ordynariusz w duszpasterstwie turystów i wczasowiczów. Instrukcja wydana w tym zakresie¹⁰ podaje różne formy pogłębienia życia religijnego ludzi przebywających na wakacjach oraz opieki duszpasterskiej nad dziećmi w okresie wakacyjnym. Przy czym nie były to tylko wskazania. Sam z bezprzykładną gorliwością włączył się w to duszpasterstwo wygłaszając w sezonie wakacyjnym konferencje religijne, światopoglądowe i wychowawcze¹¹.

Niesprzyjające warunki i coraz szerszy brak życzliwości dla rodzin wielodzietnych skłoniły biskupa do wystosowania listu pasterskiego adresowanego do rodzin wielodzietnych. W liście wyrażał uznanie dla tych rodzin i wdzięczność za ich trud i poświęcenie, wiernych natomiast zachęcał do szacunku i czynnej życzliwości wobec rodzin wielodzietnych¹².

W orędziu inauguracyjnym biskup ordynariusz wyszczególnił również chorych jako przedmiot szczególnej troski. Sam wskazywał zawsze wiele współczucia dla cierpiących — chorych. Gdy tylko to było możliwe udawał się do szpitali z opłatkiem lub święconym, a do pozostałych chorych kierował słowa otuchy przez orędzia świąteczne¹³.

Biskup ordynariusz uczestniczył też regularnie w nabożeństwach dla dzieci specjalnej troski¹⁴ i psychicznie upośledzonych¹⁵.

Obecność biskupa w tych spotkaniach była zwłaszcza dla rodziców i opiekunów tych dzieci wyrazem uznania dla ich trudu i poświęcenia.

⁹ Ks. S. Bogdanowicz, *Działalność katechetyczna bpa L. Kaczmarka*, MDG 1979, 32.

¹⁰ MDG 1971, 286 nn.

¹¹ MDG 1975, 192.

¹² MDG 1975, 190 nn.

¹³ *Listy pasterskie biskupa gdańskiego 1971—1984*, Gdańsk-Oliwa 1984, 267.

¹⁴ MDG 1977, 106.

¹⁵ MDG 1976, 30 nn.

Troska ta objęła również emerytów, rencistów i ludzi w podeszłym wieku dla których organizował rekolekcje i spotkania opłatkowe¹⁶.

Wobec zjawiska mnożących się rozwodów, szczególnie cenną inicjatywą było organizowanie nabożeństw i spotkań dla ludzi z rozbitych małżeństw, które dały szerokie możliwości do rozmów na temat sytuacji takich ludzi w Kościele oraz potrzebnych wyjaśnień¹⁷.

Ukoronowaniem troski o religijne wychowanie było wydanie pierwszego w dziejach diecezji katechizmu. Z inicjatywy i pod przewodnictwem biskupa ordynariusza grupa księży opracowała katechizm przeznaczony nie tyle dla małych dzieci ile dla rodzin katolickich jako zwiezły podręcznik prawd wiary i moralności¹⁸.

b) Stworzenie możliwości pogłębienia wiedzy religijnej dla inteligencji katolickiej

Na terenie Gdańska i Sopotu mają swoją siedzibę różne wyższe uczelnie: Uniwersytet Gdański, Akademia Medyczna, Politechnika, Wyższa Szkoła Muzyczna i Wyższa Szkoła Plastyczna. Uczelnie te przyciągają co roku tysiące studentów, którym na terenie Gdańska i Sopotu stworzono możliwości korzystania z opieki duszpasterskiej w centralnym i parafialnych ośrodkach duszpasterstwa akademickiego. Uczelnie te zatrudniają liczne szeregi profesorów i pracowników naukowych, a nie mała część absolwentów gdańskich uczelni pozostaje na miejscu podejmując tutaj pracę. W ten sposób powstała grupa ludzi nie mieszcząca się w dotychczasowych strukturach duszpasterskich, która miała jednak pewne oczekiwania wobec Kościoła. Ale i Kościół wobec tych ludzi ze względu na ich pracę i miejsce w społeczeństwie, zwłaszcza w posoborowej dobie dowartościowania osób świeckich w Kościele, miał swoje oczekiwania.

Możliwości zawarte w tych wzajemnych oczekiwaniach doskonale wyczuł biskup ordynariusz przystępując do zorganizowania parafialnych grup duszpasterstwa inteligencji. Po zmontowaniu grupy osób biegłych w swojej dziedzinie i to zarówno duchownych jak i świeckich, przy czynnym udziale samego biskupa odbywały się w latach 1973—80 kwartalne spotkania z grupą inteligencji katolickiej prawie we wszystkich parafiach diecezji. Krąg tematów poruszanych na tych spotkaniach był bardzo szeroki i obejmował zagadnienia związane z Pismem św., dogmatyką, etyką katolicką, historią Kościoła, Polski, zagadnienia ekumeniczne, wychowawcze itp. Była to inicjatywa potrzebna i przy-

¹⁶ MDG 1972, 125, 162.

¹⁷ MDG 1983, 153.

¹⁸ *Katechizm Diecezji Gdańskiej*, Gdańsk 1981.

jęta z zainteresowaniem. Potwierdza to fakt, że tematy do dalszych spotkań zaczęły wysuwać same grupy oraz to, że pozyskiwano z takich spotkań ludzi do współpracy.

Inny charakter miały organizowane przez biskupa Lecha Kaczmarka od 1968 r. sympozja dla inteligencji katolickiej Wybrzeża w katedrze oliwskiej¹⁹. Sympozja te były często związane z uroczystym obchodem lokalnych czy ogólnokościelnych wydarzeń, podczas których stworzono ludziom zainteresowanym możliwość głębszego poznania tego wydarzenia. I tak sympozjum soborowe w 1972 r. miało za cel podkreślenie aktualności i potrzeby wprowadzenia uchwał soborowych, a wygłoszony przez doc. J. O z d o w s k i e g o referat o „Odpowiedzialności świeckich za Kościół” wskazywał na konkretne zadania. Podobnie sympozjum związane z obchodem w diecezji gdańskiej „Roku Eucharystycznego”²⁰, „Roku Wiary”²¹, czy „Roku Rodziny”²².

Charakter historyczno-informacyjny natomiast miało sympozjum związane z 90-tą rocznicą wydania przez papieża Leona XIII pierwszej encykliki społecznej „*Rerum Novarum*”²³, sympozja papieskie urządzone na Przymorzu z okazji pielgrzymki do Polski Papieża Jana Pawła II²⁴, jak i sympozjum związane z 500-leciem śmierci św. Kazimierza królewicza²⁵. Warto przy tym podkreślić, że biskup ordynariusz usilnie zabiegał o odpowiednią, stojącą na wysokim poziomie oprawę muzyczną dla każdego sympozjum. Występ znakomitych chórów, orkiestr czy organistów był dla licznych uczestników zawsze dodatkowym przeżyciem.

Począwszy od 1972 r. biskup Lech Kaczmarek organizował w diecezji „Tygodnie Kultury Chrześcijańskiej”, które z roku na rok stopniowo obejmowały coraz liczniejsze parafie. Zaowocowały tu bowiem zainspirowane przez niego spotkania z ludźmi sztuki, wykładowcami wyższych uczelni i innymi grupami²⁶, którzy z wolna zaczęli się włączać w urządzanie tych tygodni wzbogacając je czy to swoimi umiejętnościami aktorskimi czy wiedzą o zagadnieniach kultury chrześcijańskiej²⁷.

Uzupełniając powyższe wykładami prowadzonymi w Ośrodku Wiedzy Religijnej w Gdańsku przy kościele św. Józefa²⁸, można stwierdzić, że inteligencja katolicka diecezji gdańskiej dzięki wysiłkom i stara-

¹⁹ MDG 1979, 46.

²⁰ MDG 1977, 164, 1978, 161.

²¹ MDG 1979, 151, 1980, 50.

²² MDG 1980, 139.

²³ MDG 1981, 199.

²⁴ MDG 1982, 304.

²⁵ MDG 1984, 63.

²⁶ MDG 1973, 315; 1979, 150.

²⁷ MDG 1981, 312, 1983, 291, 1984, 294.

²⁸ zob. *Kurendy* rocznik 1970 i dalsze.

niom swego biskupa otrzymała dość szerokie możliwości pogłębienia wiedzy religijnej. Dobra frekwencja świadczyła o tym, że z możliwości tych rzeczywiście korzystano.

c) Zwołanie synodu diecezjalnego

Zgodnie z programem przedstawionym w inauguracyjnym liście pasterskim, odbycie II synodu diecezji gdańskiej miało być realizacją zamierzeń poprzednika, biskupa Edmunda Nowickiego²⁹, który już 8 grudnia 1960 r. wydał dekret zapowiadający zwołanie synodu i zarządzający podjęcie prac przygotowawczych³⁰. Podjęte prace zostały przerywane ze względu na zwołanie przez papieża Jana XXIII Soboru Watykańskiego II³¹, po zakończeniu którego na przełomie 1969/70 r. podjęto wprowadzić ponownie prace, ale choroba i zgon biskupa Edmunda Nowickiego przerwały je ostatecznie.

Pragnienie zwołania II synodu diecezjalnego przejął jako dziedzictwo nowy ordynariusz Lech Kaczmarek, który podjął prace w tym kierunku w 1972 r. rozpoczynając od przeredagowania dotychczasowego materiału zgodnie z duchem Soboru Watykańskiego II³².

Niezmożona energia biskupa ordynariusza, wsparta ofiarną pracą członków licznych komisji: księży, zakonników, sióstr zakonnych i audytorów świeckich doprowadziła do rychłego zakończenia prac przygotowawczych, tak, że 6 sierpnia 1973 r. biskup ordynariusz mógł wydać dekret zwołujący II Synod Gdański oraz inne zarządzenia towarzyszące³³. Pracom przygotowawczym do synodu towarzyszyły wydawane przez biskupa listy pasterskie przybliżające wiernym problematykę i cel synodu diecezjalnego oraz inspirowany przez niego katechizm synodalny³⁴.

II Synod Gdański odbył się w czterech sesjach miesięcznych od września do grudnia 1973 r. w katedrze oliwskiej. *„W oparciu o potrzeby i znaki czasu drugi synod diecezjalny stawia sobie ambitne zadanie systematycznego uszeregowania wskazań, metod, sposobów oddziaływania duszpasterskiego. Stąd chociaż w założeniu swoim pragnie również skodyfikować dotychczasowe duszpasterstwo diecezjalne ujmując w całość liczne instrukcje, dotyczące całokształtu życia diecezji, posiada jed-*

²⁹ MDG 1972, 7.

³⁰ MDG 1961, 251.

³¹ MDG 1974, 35 nn. — W. L. *Sprawozdanie z przebiegu prac przygotowawczych II Synodu Gdańskiego.*

³² j.w. 36.

³³ j.w. 38.

³⁴ j.w. 37.

nak charakter przede wszystkim duszpasterski. Właśnie w duszpasterstwie urzeczywistnia się Kościół na co dzień”³⁵.

Duszpasterski charakter II Synodu Gdańskiego najdoskonalej odzwierciedla się w schematach, których jest osiem³⁶.

Schemat I poświęcony „*duchowieństwu diecezjalnemu*” przypomina kapłanom ich uczestnictwo w potrójnej funkcji samego Chrystusa: nauczycielskiej, kapłańskiej i pasterskiej jako fundamentu wszelkiej ich działalności duszpasterskiej.

Podobnie schemat II „*O zakonach*” uwzględnia szerokie możliwości udziału w pracy duszpasterskiej zakonnic jak i zakonników przy jednoczesnym uwzględnieniu działalności charakterystycznej dla zakonów.

Schemat III „*O apostołstwie świeckich*” przypomina, że z przynależności do ludu Bożego i na mocy sakramentu bierzmowania katolicy świeccy są współodpowiedzialni za stan i budowę Królestwa Bożego na ziemi. Z powyższego oraz z roli i zadań jakie spełniają w świecie ciąży na nich zarówno obowiązki samodzielnego jak i wspólnotowego działania w zakresie szerzenia i utrwalania zasad Chrystusa w świecie.

Istotne znaczenie dla poznania Chrystusa i jego nauki przez wiernych mają kazania i homilie, będące zarazem jedną z głównych czynności duszpasterskich kapłana. Synod poświęcił tym zagadnieniom odrębny IV schemat: „*Posługa Słowa Bożego*”. Podkreślając ważność kazań i homilii, synod z naciskiem przypomina kapłanom o konieczności należytego przygotowania się, a w celu pogłębienia i ożywienia wiary wskazuje na właściwie przygotowane i przeprowadzane okresowe rekolekcje i misje parafialne. Schemat ten uwzględnia ponadto roztropne korzystanie ze środków społecznego przekazu w posłudze słowa Bożego.

„*Wychowanie chrześcijańskie*” to temat V schematu, który proces wychowawczy ujmuje jako posługę słowa Bożego, zmierzającą do tego aby ochrzczeni wprowadzani stopniowo w tajemnicę zbawienia, stawali się coraz bardziej świadomi daru wiary. Proces ten zapoczątkowany przez rodziców winien być kontynuowany przez pracę katechetyczną w parafii, która winna obejmować wszystkie grupy dzieci i młodzieży, z uwzględnieniem również katechizacji rodziców.

Z kolei synod w schemacie VI mówi „*O Liturgii*”, która zmierza do zachowania i rozwijania w życiu chrześcijanina tego, co otrzymał przez wiarę. Schemat ten omawia poszczególne sakramenty, uwypuklając obok zagadnień prawnych ich duszpasterski charakter i znaczenie tak w życiu indywidualnym, rodzinnym i wspólnotowym.

W schemacie VII „*Rodzaje duszpasterstwa parafialnego*” synod poj-

³⁵ Statuty II Synodu Gdańskiego, Gdańsk-Oliwa 1976, 6.

³⁶ Statuty II Synodu Gdańskiego, Gdańsk-Oliwa, 1976 r.

muje parafię jako miejsce różnorodnego oddziaływania duszpasterskiego. Rodzaje duszpasterstw mają służyć ożywieniu życia religijnego, stąd podział ma charakter metodyczny a nie strukturalny. Synod różni duszpasterstwo stanowe, grup środowiskowych i inne rodzaje duszpasterstwa. Do tych ostatnich zalicza się m. in. duszpasterstwo liturgicznej służby ołtarza jako szczególnie ważne w trosce o przyszłe powołania kapłańskie. Dalej duszpasterstwo charytatywne, duszpasterstwo chorych, przy czym tu zostają wyodrębnione poszczególne grupy chorych jako wymagające specyficznej opieki duszpasterskiej, jak duszpasterstwo niewidomych, głuchoniemych, dzieci specjalnej troski.

Na podkreślenie w tym schemacie zasługuje ujęcie zagadnień ekumenicznych i misyjnych jako grupy duszpasterstwa. Podkreśla to uwrażliwienie wiernych na te potrzeby Kościoła przez odrębne oddziaływanie duszpasterskie, a nie tylko przez informowanie o tych zagadnieniach.

Wreszcie ostatni, VIII schemat „*Struktury duszpasterskie*” poświęcony Kurii Biskupiej, radzie diecezjalnej, radzie duszpasterskiej i innym instytucjom diecezjalnym już przez sam tytuł włącza je ściśle i podporządkowuje całkowicie działalności duszpasterskiej biskupa w diecezji. Wszystkim zaś urzędnikom pracującym w tych instytucjach — kapłanom i świeckim — schemat przypomina ich powołanie przede wszystkim do misji duszpasterskiej.

Pobieżny ten przegląd w sposób jednoznaczny oddaje duszpasterski charakter tego wydarzenia jakim był II Synod Gdański. Zgodnie z tymi założeniami, po jego odbyciu, biskup Lech Kaczmarek usilnie zabiegał o to, by treść tych statutów synodalnych przenikała zarówno do duchowieństwa jak i ludzi świeckich diecezji gdańskiej. Celowi temu służyła lektura i omawianie poszczególnych schematów na konferencjach dekanalnych, katechetycznych i spotkaniach różnych grup duszpasterskich.

d) Budowa kościołów i tworzenie parafii

Należyta opieka duszpasterska wiernych wymaga odpowiedniego podziału parafii i właściwego usytuowania kościoła parafialnego. Dostosowanie się do powyższych wymogów nie zawsze było możliwe. To oczywiście pogarszało ogólną sytuację pracy duszpasterskiej zwłaszcza w miastach, gdzie powstawały nowe osiedla mieszkaniowe bez możliwości utworzenia dla nich odrębnych parafii wraz z wybudowaniem własnego kościoła parafialnego³⁷. Ten stan rzeczy był szczególną troską biskupa ordynariusza i przedmiotem rozmów z czynnikami decydującymi w tym zakresie.

³⁷ *Listy pasterskie biskupa gdańskiego*, Gdańsk-Oliwa 1984, 76, 88, 110.

Nieustępliwe działanie biskupa wsparte przez wiernych i duchowieństwo uwieńczone zostało kilkoma zezwoleniami. W 1971 r. utworzona została parafia p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Kiezmarku, a po otrzymaniu zezwolenia na odbudowę kościoła p.w. św. Brygidy w Gdańsku reaktywowano również parafię przy tym kościele³⁸.

Długoletnie starania podjęte jeszcze przez biskupa Edmunda Nowickiego, a kontynuowane przez jego następcę doprowadziły do zwrócenia diecezji w 1972 r. dawnego kościoła Polonii w Wolnym Mieście Gdańsku p.w. św. Stanisława biskupa i erygowania przy nim parafii³⁹, a z dniem 15 listopada 1977 r. powstała parafia p.w. Bożego Ciała w Gdańsku-Morenie⁴⁰, z jednoczesnym zezwoleniem na budowę kościoła parafialnego. Niemożność swobodnego tworzenia parafii i to mimo istniejących potrzeb, skłoniła biskupa ordynariusza do tworzenia samodzielnych placówek duszpasterskich pod nazwą: „*wikariat eksponowany*”. W latach 1972—1976 powstało w diecezji 9 takich wikariatów⁴¹.

W 1979 r. mógł biskup Lech Kaczmarek erygować dwie nowe parafie, a 5 dotychczasowych wikariatów przekształcić w kanonicznie erygowane parafie. Były to: parafia p.w. św. Piotra i Pawła w Gdańsku, parafia p.w. św. Anny w Suchym Dębnie, parafia p.w. bł. Doroty z Małty w Gdańsku-Jasieniu, parafia p.w. św. Mikołaja w Lisewie, parafia p.w. Najświę. Serca Pana Jezusa w Mikoszewie, parafia p.w. Macierzyństwa Najświę. Maryi Panny w Jodłownie, parafia p.w. Opatrzności Bożej w Gdańsku-Zaspie⁴².

Ponadto „*w celu ułatwienia spełnienia obowiązków religijnych wiernym*” zmienił biskup ordynariusz granice kilku parafii⁴³.

„*Wydarzenia sierpniowe*” w 1980 r. przyniosły przełom w sytuacji politycznej kraju, a w ślad za tym pewne złagodzenie dotychczasowej polityki uniemożliwiającej tworzenie nowych parafii i budowanie nowych kościołów. Z sytuacji tej skorzystał biskup ordynariusz erygując w latach 1980—83 14 nowych parafii, mianowicie parafię p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Pruszczu Gdańskim, parafię p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Gdańsku-Zabiance, parafię p.w. św. Wojciecha w Gdańsku-Swibnie, parafię p.w. św. Ducha w Sopocie, parafię p.w. Bł. Jadwigi królowej w Kmiecinie, parafię p.w. św. Maksymiliana Kolbego w Gdańsku-Suchaninie, parafię p.w. św. Pawła Apostoła w Trutnowych, parafię p.w. św. Jacka w Straszynie, parafię

³⁸ MDG 1971, 647.

³⁹ MDG 1973, 85.

⁴⁰ MDG 1977, 243.

⁴¹ E. Kleinert, *Bp L. Kaczmarek a struktury diecezjalne*, MDG 1979, 41.

⁴² MDG 1979, 281 nn.

⁴³ j.w.

p.w. bł. Czesława w Kolbudach, parafię p.w. Niepokalanego Serca Najśw. Maryi Panny w Wiślinie, parafię p.w. św. Stanisława Kostki w Gdańsku-Oliwie, parafię p.w. św. Judy Tadeusza w Gdańsku-Łostowicach, parafię p.w. św. Bernarda w Sopocie i parafię p.w. św. Kazimierza w Gdańsku-Zaspie⁴⁴.

e) Szczególna troska o Seminarium Duchowne

Seminarium Duchowne w diecezji gdańskiej zostało erygowane w 1957 r. przez biskupa Edmunda Nowickiego⁴⁵. Z braku innych możliwości, mimo usilnych i wszechstronnych starań, trzeba było do tego celu zaadaptować poddasze zabudowań pocysterskiego klasztoru w Oliwie. Było to rozwiązanie przejściowe i niewystarczające. Dlatego też biskup Lech Kaczmarek po objęciu rządów w diecezji podjął wysiłki w celu zaradzenia tej niedogodności i po otrzymaniu zezwolenia przystąpił do budowy nowego gmachu przylegającego pośrednio do murów katedry oliwskiej. Wraz z nowym gmachem, którego budowę ukończono w 1978 r. Seminarium otrzymało obszerną jadalnię, piękną aulę, kilka mieszkań dla profesorów i kilkanaście pokoi dla kleryków.

Wobec stałego wzrostu liczby kandydatów do kapłaństwa niewystarczające okazały się dotychczasowe sale wykładowe oraz brak szeroko dostępnej biblioteki i czyteln. Jedynym i właściwym sposobem opamięnienia tych trudności okazało się dobudowanie jeszcze jednego budynku, który pomieści wszystkie brakujące Seminarium pomieszczenia. Do budowy przystąpiono w 1983 r.⁴⁶

Biskup ordynariusz zdawał sobie doskonale sprawę, że stanowi to dla diecezji poważne obciążenie, to też tym serdeczniej wyrażał swoją wdzięczność wiernym i duchowieństwu za ofiarność i okazane zrozumienie⁴⁷.

Troska biskupa ordynariusza o Seminarium Duchowne nie wyrażała się tylko w staraniach o odpowiednie pomieszczenia, była to również troska o właściwą formację duchową i intelektualną kandydatów do przyszłej pracy kapłańskiej w diecezji. Regularny udział w konferencjach pedagogicznych i okazywane tam wszechstronne zainteresowanie sprawami Seminarium i alumnów są tego jednoznacznym dowodem.

Dzięki afiliacji Seminarium Duchownego do Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu, o co usilnie zabiegał biskup ordynariusz,

⁴⁴ MDG 1980, 302; 1981, 54, 173—177; 1982, 40—47, 143, 252; 1983, 25—27; 1984, 38.

⁴⁵ MDG 1972, 110.

⁴⁶ MDG 1983, 207.

⁴⁷ MDG 1983, 221.

umożliwiono absolwentom tutejszego Seminarium zdobycie stopni magisterskich.

f) Troska o formację kapłańską młodego duchowieństwa

Troska o właściwą formację duchową jak i intelektualną rozciągała się na wszystkich księży diecezji, do których biskup ordynariusz zwracał się w artykułach publikowanych na łamach *Miesięcznika Diecezjalnego*, wskazując na niebezpieczeństwa zagrażające dzisiejszemu kapłanowi⁴⁸. Z myślą o wszystkich kapłanach powołał w 1972 r. „*Gdańskie Studium Pastoralne*”, jako posoborowe doszkalać duchowieństwa. Studium to stwarzało księżom możliwość doszkalania się w zakresie liturgiki, katechetyki i socjologii religii⁴⁹.

Z dniem 1 stycznia 1984 r., szczególnie z myślą o młodych kapłanach podejmujących pracę po święceniach, biskup ordynariusz powołał do istnienia „*Instytut pastoralny dla kapłanów diecezji gdańskiej*”. Instytut powyższy w 3-letnim cyklu wykładów z podstawowych przedmiotów teologicznych stwarza księżom możliwość pogłębienia wiedzy oraz zdobycia stopni naukowych⁵⁰. W ramach tej troski urządzał ordynariusz ogólnodiecezjalne kursy duszpasterskie związane z pewną tematyką jak np. w 10-tą rocznicę zwołania Soboru Watykańskiego II⁵¹, czy o teologii sakramentu pokuty w Roku Świętym⁵², i wierze w Roku Wiary⁵³.

Z myślą o uaktywnieniu własnego środowiska naukowego założył biskup ordynariusz w 1972 r. *Gdańskie Towarzystwo Teologiczne* skupiające wykładowców Seminarium Duchownego oraz kapłanów, którzy na okresowych spotkaniach prezentowali wyniki swoich prac⁵⁴. Dzięki inicjatywie biskupa Towarzystwo to otrzymało możliwość publikowania tych prac w Studiach Gdańskich, których 1-szy numer ukazał się w 1974 roku⁵⁵.

Troska biskupa ordynariusza o kapłanów obejmowała również księży przebywających w diecezji gdańskiej na wakacjach w okresie letnim. Zapraszał ich na spotkania — nabożeństwa do kościoła p.w. św. Józefa w Gdańsku, podczas których sam wygłaszał konferencje ascetyczne i przewodniczył adoracji Najśw. Sakramentu⁵⁶.

⁴⁸ MDG 1974, 232 nn.

⁴⁹ MDG 1974, 182.

⁵⁰ MDG 1983, 221 nn; 1984, 59.

⁵¹ MDG 1972, 327.

⁵² MDG 1975, 46, 293.

⁵³ MDG 1976, 102.

⁵⁴ MDG 1973, 315; 1977, 163 ii.

⁵⁵ MDG 1974, 179.

⁵⁶ MDG 1972, 322; 1974, 250, 251; 1977, 189.

Działalność biskupa Lecha Kaczmarka jako ordynariusza gdańskiego wybiegła znacznie poza nakreślony program. To życie, stwarzając nowe sytuacje, mobilizowało biskupa Lecha Kaczmarka, by na nie odpowiedzieć i objąć troską oraz działaniem Kościoła.

Gdańsk jest miastem o wybitnie morskim profilu. Profil ten ujawniają szczególnie niektóre mniejsze miejscowości jak między innymi Krakowiec, Sobieszewo, Stegna Gdańska, Jantar. Poważna część diecezji żyje z morza — to ludzie morza: marynarze, pracownicy portowi, stoczniovcy i rybacy. Ze względu na specyficzny charakter ich pracy, ludzie morza stali się przedmiotem szczególnej troski biskupa ordynariusza. Do nich skierował z okazji świąt Bożego Narodzenia w 1972 roku specjalne słowo pasterskie z życzeniami i zapewnieniem o modlitwie⁵⁷. Praktyka ta stała się odtąd stałym zwyczajem. By nadać temu kontaktowi pewien charakter osobisty biskup ordynariusz wysyłał imienne życzenia świąteczne do osób przebywających aktualnie na morzu. Życzenia te podpisane przez biskupa Lecha Kaczmarka oraz biskupa Kluza, Krajowego Duszpasterza Ludzi Morza, były zawsze miłym zaskoczeniem i sprawiały dużą radość. Dla marynarzy i rybaków spędzających święta w domu oraz ich rodzin urządzano spotkania opłatkowe na miejscu⁵⁸.

Po tragicznej śmierci (5 grudnia 1982 r.) biskupa Kazimierza Kluza Krajowego Duszpasterza Ludzi Morza i organizatora radiowej Mszy świętej dla marynarzy, rybaków i ludzi na morzu, jego następcą został zamianowany biskup Lech Kaczmarek. Z jego inicjatywy rozpoczęto w parafii na Przymorzu katechizację specjalną dla dzieci marynarzy i rybaków, mającą na celu podtrzymanie żywej łączności między wszystkimi członkami rodziny oraz swoim duszpasterzem⁵⁹.

Inne działania duszpasterskie

W oparciu o dekret soborowy „*Christus Dominus*” oraz normy wykonawcze zawarte w motu proprio „*Ecclesiae Sanctae*” Pawła VI biskup Lech Kaczmarek ustanowił 27 grudnia 1972 r. Diecezjalną Radę Duszpasterską, w której przez kilka lat sam był diecezjalnym referentem duszpasterstwa opiekunek katechetycznych i grupy prelegentów świeckich⁶⁰. Specjalnym artykułem „*O radach duszpasterskich*” wyjaśnił biskup ordynariusz cel i zasady działania tej rady⁶¹. Rada ta włą-

⁵⁷ MDG 1973, 87.

⁵⁸ MDG 1978, 41; 1980, 91.

⁵⁹ MDG 1983, 150.

⁶⁰ E. Kleinert, *Bp L. Kaczmarek a struktury diecezjalne*, MDG 1979, 40.

⁶¹ MDG 1974, 229 nn.

czyła się również do realizacji prac przygotowawczych do II synodu gdańskiego.

Przy pomocy tej rady zorganizował biskup ordynariusz kilka długofalowych akcji duszpasterskich obejmujących wszystkie grupy duszpasterstwa diecezjalnego. Wymienić tu należy: Obchód 50-lecia istnienia diecezji gdańskiej w 1975 r., który z inspiracji biskupa miał charakter przede wszystkim duszpasterski i miał ukazać obecność Kościoła w życiu Gdańska. Uroczystości jubileuszowe, w których uczestniczyli kardynał Prymas Stefan Wyszyński, kardynał metropolita krakowski Karol Wojtyła i liczni biskupi polscy odbywały się pod hasłem: „*Trwajcie mocni w wierze*”⁶².

„*Rok Eucharystyczny*” obchodzony był w diecezji gdańskiej w 1977 roku pod hasłem: „*Chrystus Chlebem Życia*”. Celem tego roku było ożywienie kultu eucharystycznego oraz pozyskanie wiernych dla częstej Komunii św. i pełnego uczestnictwa w Eucharystii⁶³. Rok 1979, również z inicjatywy biskupa ordynariusza, przeżywała diecezja jako Rok Wiary pod hasłem „*Rodzina silna wiarą*”. W orędziu na rozpoczęcie Roku Wiary biskup ordynariusz podkreślił, że wspólne wyznawanie wiary w rodzinie i zjednoczenie tej rodziny w wierze ma stanowić obronę wobec współczesnego zagrożenia wiary i rodziny⁶⁴. W tym duchu odbywały się spotkania różnych grup od przedszkolaków do emerytów, którym najczęściej przewodniczył sam biskup ordynariusz⁶⁵.

Wymienione wyżej akcje duszpasterskie o charakterze diecezjalnym, obok ogólnokościelnych jak obchód „*Roku Pojednania*” i „*Roku Odkupienia*”, miały, zgodnie z założeniem ich inicjatora biskupa Lecha Kaczmarka, ożywić i pogłębić życie religijne wiernych diecezji gdańskiej. Kościół był coraz bardziej obecny na ziemi gdańskiej.

Ta obecność Kościoła w sposób bardzo wymowny ujawniła się podczas „*sierpnia 1980*”, kiedy to strajkujący stoczniovcy i robotnicy domagali się Mszy świętej na terenie swoich zakładów pracy, co im biskup Lech Kaczmarek natychmiast umożliwił delegując do tych zakładów kapłanów⁶⁶.

Po wprowadzeniu stanu wojennego biskup ordynariusz podjął starania na rzecz internowanych i ich rodzin, starania które między innymi umożliwiły mu spotkania w różnych obozach internowania⁶⁷.

Obok rozległej działalności duszpasterskiej i administracyjnej kontynuował biskup ordynariusz również pracę naukową⁶⁸. Uwieńczeniem

⁶² MDG 1975, 100 nn.

⁶³ MDG rocznik 1977.

⁶⁴ MDG 1979, 19 nn.

⁶⁵ MDG 1979 — *Kronika*.

⁶⁶ MDG 1980, 260.

⁶⁷ MDG 1982, 70, 72, 74, 203; *Listy pasterskie biskupa gdańskiego* 299.

⁶⁸ MDG 1972, 4; 1984, 153.

jego dążeń do włączenia środków społecznego przekazu w apostolską pracę Kościoła stało się założenie w 1983 r. *Gdańskiego Dwutygodnika Katolickiego „Gwiazda Morza”*⁶⁹.

Należy tu jeszcze wymienić szczególną inicjatywę ekumeniczną biskupa ordynariusza, który w 1973 r. zaprosił na spotkanie przedstawicieli wyznań chrześcijańskich⁷⁰. Spotkanie to w sposób istotny wpłynęło na ożywienie wspólnych nabożeństw ekumenicznych w Tygodniu Modlitwy o Jedność.

Szkic powyższy jest pewną próbą ukazania szerokiej działalności biskupa ordynariusza gdańskiego w latach 1971—84. Istotnym jego uzupełnieniem są „Wykazy zajęć arcypasterza” umieszczane w *Miesięczniku Diecezjalnym*. Stanowią one ilustrację realizacji zapowiedzi zadań i obowiązków biskupich ujętych w przemówieniu inauguracyjnym. Powiedział wówczas: „Dlatego będę bierzmował... będę udzielał sakramentów św.... będę głosił kazania”. Niestrudzona aktywność duszpasterska, udzielanie sakramentu bierzmowania, wizytacje, głoszone konferencje i kazania, zaprezentowane w tych „wykazach” mają swoje szczegółowe odbicie i wymagają osobnego opracowania.

Listy pasterskie

Poszczególnym poczynaniom duszpasterskim, wszystkim wydarzeniom diecezjalnym i ogólnokościelnym towarzyszyły zawsze listy czy orędzia pasterskie biskupa ordynariusza.

Programowe listy były kierowane do wszystkich wiernych na rozpoczęcie okresu Adwentu, Wielkiego Postu, Tygodnia Miłosierdzia i Tygodnia Trzeźwości.

Przedstawiona wyżej troska o religijne wychowanie i wykształcenie dzieci i młodzieży odbija się w orędziach do rodziców przed I-szą Komunią św. dzieci, w odezwach w sprawie praktyk religijnych podczas wakacji, w orędziach na początek roku szkolnego, skierowanych zarówno do rodziców, dzieci i młodzieży, oraz w odezwach do nauczycieli. Osobne orędzia miały za cel uczulić rodziców i otoczenie na potrzeby religijnego wychowania i wykształcenia dzieci upośledzonych.

Pouczenia biskupie oraz wyrazy pamięci poprzez listy i orędzie ponadto były skierowane do różnych grup: do chorych, rodzin wielodzietnych, rolników, ludzi morza, maturzystów, czasowiczów i zakonnic.

Do adresatów listów pasterskich należało również duchowieństwo, sprawy Seminarium Duchownego były również częstym tematem licz-

⁶⁹ MDG 1983, 207 nn.

⁷⁰ MDG 1974, 117.

nych odezów. Każdęgo roku zwracał się poza tym biskup ordynariusz do wiernych w odezwach dotyczących budownictwa sakralnego, przedstawiając aktualny stan wraz z trudnościami w tym zakresie.

Wnikliwe obserwowanie życia wraz z jego różnymi przejawami skłoniły biskupa Lecha Kaczmarka do ustosunkowania się wobec niektórych negatywnych zjawisk naszego życia i do wydania specjalnych listów pasterskich: „O chrześcijańskiej postawie wobec wypadków drogowych”, „Wobec nasilających się wypadków rozboju i kradzieży”, „W sprawie narkomanii”. Zbiór listów pasterskich został wydany drukiem w 1984 roku⁷¹.

Ks. Prymas Józef Glemp scharakteryzował w sposób zwięzły działalność biskupa Lecha Kaczmarka jako biskupa gdańskiego:

„Praca Jubilat na terenie Kościoła Gdańskiego, najpierw przy boku biskupa Nowickiego a później jako ordynariusza, to wprowadzenie nauki Soboru Watykańskiego II. Nauka obejmowała nie tylko kapłanów, ale i szeroki krąg inteligencji oraz wszystkich wiernych. Nauka Soboru, to nie tylko informacje intelektualne o odnowionym spojrzeniu teologicznym na rzeczywistość ziemską, ale to także modlitwa, zaznaczająca się w Gdańsku w Roku Eucharystycznym oraz normy praktycznego działania, które znalazły swój wyraz w Postanowieniach Pastoralnego Synodu Gdańskiego. Młoda diecezja gdańska otrząsnęła się z powojennych zniszczeń i organizowała samodzielne instytucje potrzebne do pełnego życia duszpasterskiego diecezji, jak i odpowiednie wydziały Kurii Biskupiej, jak zorganizowane, rozbudowane i budowane Seminarium Duchowne, jak erygowanie własnego Sądu Diecezjalnego. Bogata liczba dalszych powołań kapłańskich i zakonnych jest dziś zapewne największą Twoją radością Czcigodny Jubilacie⁷². Słowa te wypowiedział Ks. Prymas 22 stycznia 1984 r. w bazylice mariackiej w Gdańsku, podczas uroczystości jubileuszu 25-lecia konsekracji biskupa Lecha Kaczmarka. Uroczystości te przy udziale kilkunastu biskupów polskich, zgromadziły w bazylice gdańskiej kilkunastotysięczną rzeszę wiernych i liczne szeregi duchowieństwa. Były one wspianą manifestacją więzi wiernych i duchowieństwa ze swoim biskupem. Żaden z uczestników nie zdawał sobie wówczas sprawy, że obchód ten stanowić będzie uroczyste zamknięcie działalności kolejnego biskupa gdańskiego.

Biskup Jubilat po uroczystościach podjął normalną działalność. Przewodził rekolekcje dla nauczycieli, zainaugurował działalność kursu ka-

⁷¹ *Listy pasterskie biskupa gdańskiego 1971—84*, Gdańsk-Oliwa 1984.

⁷² MDG 1984, 5 nn.

techetycznego⁷³, w Rzymie uczestniczył w pracach Papieskiej Komisji do spraw Duszpasterstwa Migracji i Turystyki⁷⁴, przewodniczył pielgrzymce chorych do Lourdes⁷⁵, uczestniczył w spotkaniu Gdańskiego Towarzystwa Teologicznego⁷⁶, spotkał się z dziećmi przedszkolnymi⁷⁷, z ludźmi morza obchodził ich święto w Stegnie Gdańskiej⁷⁸, podczas uroczystości odpustowych w Sanktuarium Maryjnym w Matemblewie wygłosił kazanie 8 lipca 1984 r., poruszając w nim problemy współczesnej rodziny oraz obrony życia dzieci nienarodzonych⁷⁹. Czynny był do ostatniej chwili. Zmarł nagle, po kilkudniowym pobycie w szpitalu, 31 lipca 1984 r.

„*Ars longa, vita brevis*”. Taki napis polecił biskup Lech Kaczmarek umieścić na tablicy Muzeum Diecezjalnego, które z jego inicjatywy znajduje się od 1973 r. w poklasztorным refektarzu i „*Sali pokoju oliwskiego*”.

Za wcześnie jeszcze na pełną i obiektywną ocenę działalności biskupa gdańskiego Lecha Kaczmarka. Nie ulega jednak wątpliwości, że biskup ten w wyniku swojej, szczególnie duszpasterskiej działalności, wycisnął na diecezji swoiste piętno, nadał jej pewien charakter, który jak sztuka żyć będzie dalej.

⁷³ MDG 1984, 136.

⁷⁴ j.w. 137.

⁷⁵ j.w. 137.

⁷⁶ j.w. 138.

⁷⁷ j.w. 139.

⁷⁸ j.w. 219.

⁷⁹ j.w. 221.